

Nr 211.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid centralfängelserna å Långholmen och Härlanda; given Stockholms slott den 11 mars 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Birger Ekeberg.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott fredagen den 11 mars 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON, BESKOW.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Ekeberg anförde:

Vid anmälan den 7 januari 1921 av frågor, som tillhöra regleringen av riksstatens andra huvudtitel för år 1922, upptog jag under punkterna 41 och 42 till behandling ett av fängvårdsstyrelsen i skrivelse den 24 augusti 1920 väckt förslag om utverkande av medel för utförande vid centralfängelserna å Långholmen och Härlanda av vissa byggnadsarbeten,

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 178 häft. (Nr 211.)

avsedda att bereda ökad tillgång på bostadslägenheter för bevakningspersonalen därstädes. Jag ansåg emellertid, att innan slutligt beslut fattades i ärendet ytterligare utredning borde införskaffas, och uttalade jag den förhoppningen, att detta skulle hinna ske å sådan tid, att proposition i ämnet skulle kunna föreläggas 1921 års riksdag. Enär anslag för ändamålet sålunda kunde väntas komma att äskas av riksdagen, hemställde jag, att Kungl. Maj:t måtte redan i statsverkspropositionen föreslå riksdagen att på extra stat för år 1922 samt på tilläggsstat för år 1921 beräkna vissa belopp. Denna min hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Sedan ärendet nu underkastats ytterligare utredning, får jag ånyo anmäla detsamma, och vill jag därvid först upptaga frågan om

Bostadsbyggnader vid centralfängelset å Långholmen.

Bostadsbyggnader vid centralfängelset å Långholmen.

Redan i en framställning av den 9 februari 1920 hade fångvårdsstyrelsen haft uppe förevarande fråga, i det styrelsen då hos Kungl. Maj:t föreslagit, att av riksdagen måtte utverkas anslag å tillhoppa 504,000 kronor för uppförande vid centralfängelset å Långholmen, i huvudsaklig överensstämmelse med framställningen bilagda ritning, situationsplan och kostnadsberäkningar, av två bostadshus, inrymmande tillhoppa 24 familjelägenheter om två rum och kök m. m. för tjänstemän av lägre grad. Kungl. Maj:t hade emellertid funnit sagda framställning icke böra föreläggas 1920 års riksdag.

Fångvårdsstyrelsen har nu i sin ovannämnda skrivelse den 24 augusti 1920 upprepat berörda framställning, därvid emellertid med hänsyn till den fortsatta prisstegringen anslagssumman ansetts böra höjas med omkring 10 procent till 554,000 kronor; och har styrelsen anhållit, att anslaget om möjligt måtte upptagas å tilläggsstat för år 1921.

Vid anslagskravets omförmälda bebådande i statsverkspropositionen hemställde Kungl. Maj:t, att för uppförande av bostadshus vid fängelset av riksdagen måtte beräknas å tilläggsstat för år 1921 ett belopp av 100,000 kronor och å 1922 års riksstat 140,000 kronor.

Innan jag närmare redogör för styrelsens förslag, vill jag erinra, att enligt de för ordinarie befattningshavare vid fångvårdsstaten gällande avlöningsvillkor (Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 september 1910, bih. nr 62, med ändring den 19 juni 1919) samtliga ordinarie tjänstemän må åtnjuta fri bostad eller ock ersättning därför. Beloppet av hyresersättning bestämmes efter de i orten gällande hyror. Enligt kungl. kungörelsen den 16 december 1910 rörande bostads- och vissa andra

förmåner för befattningshavare vid fångvårdsstaten (nr 133) ankommer på fångvårdsstyrelsen att bestämma, vilka tjänstemän skola åtnjuta bostad i kronans hus. Vid hyresersättningens fastställande har fångvårdsstyrelsen utgått från, att varje familj, som hade tre barn eller därtöfver, borde äga rätt att erhålla ersättning för lägenhet om två rum och kök, dock att, därest endast lägenhet om ett rum och kök kunde anskaffas, ersättningen begränsades till hyreskostnaden för dylik lägenhet. Enligt fångvårdsstyrelsens beslut utginge tillsvidare från och med den 1 januari 1921 hyresersättningen för befattningshavare å Långholmen med 825 kronor för lägenhet om två rum och kök samt i allmänhet med 550 kronor för lägenhet om ett rum och kök.

Såsom motivering för sitt förslag har styrelsen åberopat dels det allmänna läget på bostadsmarknaden, som talade för att staten medverkade till lättande av den rådande bostadsnöden, dels ock vissa till förhållandena å Långholmen särskilt hänförliga synpunkter. I sådant hänseende omnämnes, att vid början av år 1920 vid fångelset varit anställda 87 gifta tjänstemän av lägre grad. För sådana tjänstemän funnes vid Långholmen endast 50 bostäder, av vilka en del för fångvårdens räkning förhyrdes från Stockholms stad. Emellertid vore att emotse en tillökning av bevakningen, föranledd av den förkortade arbetstiden för personalen samt fångelsets vidgade verksamhetsområde genom upprättandet därstädes av en avdelning för sinnessjuka fångar. Beträffande de av Stockholms stad förhyrda lägenheterna har anmärkts, att de vore av otidsenlig beskaffenhet, varjämte själva hyresrätten på grund av därtinnan gällande bestämmelser vore av synnerligen osäker natur.

De två av fångvårdsstyrelsen föreslagna nya husen, vilka skulle uppföras av sten i tre våningar samt vart och ett komme att tillföra fångelset 12 bostadslägenheter, hade av styrelsen avsetts skola förläggas inom fångelsets område och sålunda å mark tillhörande kronan, där tomtplats ifrågasatts för den ena byggnaden väster om fångelsekomplexet och för den andra öster därom. Såsom ovan nämnts har fångvårdsstyrelsen beräknat, att byggnaderna numera icke kunde uppföras under ett pris av 554,000 kronor, eller sålunda 277,000 kronor för varje byggnad. Styrelsen har uppgivit, att priset kunnat sättas till nämnda belopp endast med hänsyn därtill att biträde av fångar kunde påräknas vid arbetets utförande.

De av chefen för justitiedepartementet tillkallade fångvårdssakkunniga hava förklarat sig vara ense med fångvårdsstyrelsen rörande

Fångvårds-
styrelsen.

Fångvårds-
sakkunniga.

angelägenheten därav, att åtgärder vidtoges för beredande i ökad utsträckning av bostäder i kronan tillhöriga hus åt bevakningspersonalen vid fängelset. Mot omfattningen av styrelsens förslag hava de ej heller haft något att erinra. Däremot hava de ansett den föreslagna förläggningen av husen mindre lämplig, varjämte de förordat, att lägenheterna fördelades på ett antal mindre byggnader i stället för att sammanföras i två större hus.

Härutinnan hava de sakkunniga anfört bland annat:

Vid besök på platsen hade de funnit, att de två ifrågasatta husen låge så nära fängelsebyggnaderna, att från dem icke skulle kunna undvikas en för fångvården besvärande insyn över fängelsets inhägnade område. Istället ville de sakkunniga såsom byggnadsplats föreslå ett väster om fängelset beläget, Stockholms stad tillhörigt område, som för närvarande vore upplåtet till fångvårdens bruk. Vad anginge frågan huruvida en större eller mindre byggnadstyp borde komma till användning, syntes fångvårdsstyrelsens förslag om uppförande av två stora stenhus väl kunna anses motiverat, om byggnaderna förlades till det nuvarande trånga fängelseområdet. Valdes däremot den av de sakkunniga ifrågasatta byggnadsplatsen, borde uppföras ett flertal mindre byggnader i villastil om högst fyra lägenheter om två rum och kök i varje. Detta måste anses såsom en vinst för bevakningspersonalen. Vidare torde fångarna kunna lättare medverka vid mindre än vid större byggnadsföretag och deras arbetskraft bättre utnyttjas även därigenom, att arbetet kunde uppdelas på en längre period och sålunda lättare rätta sig efter tillgången på fackkunniga eller eljest för byggnadsarbete lämpliga fångar. Man finge dessutom icke stå helt främmande för den tanken, att den tid kunde komma, då stadens utveckling krävde straffanstaltens bortflyttande från Långholmen och dennas eventuella användande — på sätt från stadens sida ifrågasatts —, åtminstone till en avsevärd del, till folkpark eller liknande ändamål. Mindre bostäder i villastil skulle då passa bättre in i omgivningen. Byggnaderna borde uppföras av trä såsom från kostnadsynpunkt och även i andra avseenden lämpligast. Såsom ett alternativ, vilket gent emot fångvårdsstyrelsens förslag vore att föredraga, ville de sakkunniga sålunda föreslå att, under förutsättning att nu ifrågavarande byggnadsområde kunde för skäligt pris av Stockholms stad förvärvas med äganderätt eller tryggad besittningsrätt, plan uppgjordes för områdets bebyggande med erforderligt antal mindre bostadshus av föreslagen beskaffenhet.

Fångvårdsstyrelsens biträdande arkitekt.

Enligt uppdrag har fångvårdsstyrelsens biträdande arkitekt uppgjort en beräkning rörande kostnaderna för en anläggning i enlighet med de sakkunnigas plan. Han har kommit till den uppfattningen att — bortsett från de utgifter för markförvärv som samma plan kunde komma att påkalla — densamma ur ekonomisk synpunkt även i övrigt vore mindre fördelaktig i jämförelse med styrelsens förslag. Med utgångspunkt från förslagsritning och situationsplan upprättade i anslutning till de sakkunnigas förslag hava kostnaderna för sex särskilda byggnader av trä, var och en innehållande fyra lägenheter, jämte

planering och servisledning för vatten och avlopp beräknats komma att uppgå tillhopa till 676,000 kronor, eller sålunda till 122,000 kronor mera än de av fångvårdsstyrelsen föreslagna båda byggnaderna.

I ärendet har sedermera byggnadsstyrelsen avgivit infortrat utlåtande. Styrelsen har för sin del förordat det av fångvårdsstyrelsen framlagda förslaget; och har byggnadsstyrelsen med avseende härå anført i huvudsak följande:

Byggnadsstyrelsen.

De av fångvårdsstyrelsen planerade bostäderna överensstämde ungefär med vad andra statsinstitutioner för närvarande planerade eller låte uppföra för tjänstemän av motsvarande grad. De två husens placering inom fängelseområdet ansåge byggnadsstyrelsen vara god, då styrelsen icke hade anledning att förmoda, att insynen därifrån skulle behöva bliva för fångvården mera besvärande än den möjlighet som förefunnes för allmänheten att iakttaga de utom det inhägnade området under bevakning arbetande fångarna. Dessutom ansåge styrelsen, att bostadshusens karaktär och storlek vore sådan, att de bättre passade på de av fångvårdsstyrelsen föreslagna platserna än på den av fångvårdssakkunniga ifrågasatta platsen väster om fängelseområdet.

Vad anginge bostädernas förläggning i mindre hus med fritt läge måste detta givetvis anses såsom en vinst, jämfört med inrymmandet av många lägenheter i ett bostadshus av kaserntyp. En förutsättning för en dylik uppdelning vore emellertid, att för ändamålet tillräckligt och lämpligt tomtutrymme funnes tillgängligt. Endast det av de sakkunniga angivna området kunde därvid lämpligen komma i fråga. Emellertid vore markförhållandena där sådana, att dyrbara sprängningsarbeten måste företagas för byggnader och ledningar, varjämte uppförandet av jord och planeringsarbeten kring byggnaderna för att avsedd trevnad skulle kunna erhållas torde ställa sig så dyrbara, att kostnaderna sannolikt komme att bliva betydligt större, än om bostäderna anordnades så som fångvårdsstyrelsen föreslagit.

Med hänsyn därtill att fångar komme att anlitas vid arbetenas utförande undandroge sig emellertid kostnaderna byggnadsstyrelsens bedömande.

Fångvårdsstyrelsen, som beretts tillfälle att yttra sig över fångvårdssakkunnigas förslag, har satt sig i förbindelse med vederbörande myndigheter i Stockholm för att utröna möjligheten av att förvärva det av de sakkunniga föreslagna tomtområdet. Det hade, anför styrelsen, därvid visserligen ställts i utsikt, att fångvården kunde få förvärva området till en mindre del genom byte mot viss fängelset tillhörig mark samt i övrigt genom köp. Nämnda till utbyte föreslagna mark hade emellertid en i förhållande till fängelset synnerligen utsatt belägenhet, så att dess avhändande kunde medföra vådor med hänsyn till fångarnas förvar. Styrelsen hade fördenskull funnit sig böra söka ändrade villkor för uppgörelsen. Strandade de därutinnan pågående underhandlingarna, återstode endast att tillgripa expropriationsförfarande. Inköps-

Fångvårdsstyrelsen i anledning av de sakkunnigas förslag.

summan torde dock i sådant fall bliva allt för hög för att stå i rimligt förhållande till nybyggnadskostnaden. Styrelsen droge vidare i tvivelsmål möjligheten av att med bevarad trevnad för befattningshavarna kunna på den föreslagna bergbundna platsen inpassa ett så stort antal mindre byggnader som planen innebure. Vidare syntes det med hänsyn till ledningars framdragande, planeringsarbeten m. m. knappast vara möjligt att med iakttagande av nödig sparsamhet följa de sakkunnigas alternativ.

Vad anginge de sakkunnigas invändningar mot fängvårdsstyrelsens förslag, har styrelsen beträffande insynen över fängelset från de av styrelsen föreslagna husen framhållit, att avståndet mellan nämnda hus och fängelsebyggnaderna icke vore kortare än mellan nuvarande tjänstemannabostaden och närmast angränsande delar av fängelset och vore längre än mellan vissa bevakningstjänstemäns bostäder och angränsande fängelsepartier. Någon olägenhet av berörda placering av de nuvarande befattningshavarnas bostäder hade icke försports. Det ena av de nya husen skulle komma att ligga inemot 50 meter och det andra omkring 70 meter från cellflyglarna, där fångarna i allmänhet vore inneslutna ensamma i celler med fönster högt uppe under taket. Insyn över fångarnas gemensamhetslokaler funnes ej. Båda de nya husen skulle dessutom komma att mot fängelsebyggnaderna vända gavlarna, varå icke funnes några fönster. I övrigt märktes, att en nyare uppfattning om cellstraffets tillämpning gärna medgäve, att fängelsets tjänstemän med deras familjer levde på nära håll.

Den av de sakkunniga påpekade större lättheten för fångar att medverka vid uppförandet av smärre hus än vid större vitsordade väl styrelsen såsom riktig, men framhölle, att fångarna — även om antalet av dem, som vore för ändamålet lämpliga, vore ringa — kunde i avsevärd mån medverka jämväl vid arbetet med ifrågavarande två större hus genom utförande av schaktnings-, grundläggnings-, snickeri- och målningensarbeten.

Vad slutligen anginge frågan om stadens övertagande av fängelsets område å Långholmen för upplåtande såsom folkpark och straffanstaltens bortflyttande därifrån, ansåg fängvårdsstyrelsen denna eventualitet icke kunna tagas i räkningen såsom stöd för de sakkunnigas förslag med hänsyn till de många miljoner, som staten måste fordra för fängelseområdets avstående, samt enär det svårigen kunde förmodas att, om en dylik upplåtelse skulle komma till stånd, en samling konstapelvillor sammanträngda mitt på holmen skulle för framtiden

tolereras. Vida lättare torde de föreslagna större stenhusen kunna inpassas med de nya anordningarna.

Lika med såväl fängvårdsstyrelsen som fängvårdssakkunniga anser jag av synnerligt behov påkallat, att åtgärder vidtagas i ändamål att bevakningspersonalen vid centralfängelset å Långholmen må kunna i större utsträckning än för närvarande är möjligt beredas bostäder i kronans hus. Bland de av fängvårdsstyrelsen anförda skälen härför må särskilt erinras därom att, sedan den nyinredda avdelningen för sinnessjuka fångar tagits i bruk, vilket beräknas komma att ske inom den närmaste tiden, personalens antal kommer att ytterligare ökas. Vidare må framhållas, att det givetvis ur fängvårdssynpunkt måste vara av stor betydelse att på nära håll äga tillgång till personal, vilken kan vara till hands för att biträda inom fängelset, i händelse särskilda förhållanden därstädes skulle sådant påkalla. Även för personalen själv måste det många gånger, särskilt vid nattjänstgöring, medföra lättnad att hava bostad nära fängelset. Slutligen vill jag påpeka, att bland de bostäder, som för närvarande genom fängvården tillhandahållas såväl den gifta som den ogifta personalen, flera äro mindre tillfredsställande. Efter vad jag inhämtat, äro sålunda ett antal vaktkonstaplar inlogerade inom kronohäktesavdelningen i vindsrum, som från bostadssynpunkt måste betraktas vara av synnerligen primitiv beskaffenhet.

I likhet med fängvårdssakkunniga finner jag det vara ur många synpunkter tilltalande, om de nya bostadslägenheterna kunde inrymmas i mindre byggnader uppförda i villastil å ett mera fritt beläget område på något längre avstånd från själva fängelset. Emellertid torde ekonomiska synpunkter resa ett allvarligt hinder mot utförandet av en dylik plan. Visserligen kan med tanke på framtida ytterligare byggnadsverksamhet för beredande av bostäder åt befattningshavarna vid fängelset ifrågasättas, huruvida icke redan nu en utvidgning av kronans område bör ske. Med hänsyn till bland annat de svårigheter och kostnader, som torde bliva förenade med ett förvärv av det nya tomtområdet, lär med prövning av frågan om en dylik utvidgning böra anstå. Jag anser mig så mycket mer kunna ansluta mig till fängvårdsstyrelsens förslag om tomtplatsens utväljande inom fängelseområdet, som jag med hänsyn till den nuvarande ekonomiska situationen och osäkerheten rörande den nedgång i byggnadskostnaderna, som må vara att förvänta, håller före, att endast en del av de bostadslägenheter fängvårdsstyrelsen föreslagit tillsvidare böra komma till utförande. Jag har i sådant avseende tänkt mig,

*Departements-
chefen.*

att tolv lägenheter borde anskaffas. Väljas för dessa den av styrelsen föreslagna större byggnadstypen, kunna alla lägenheterna inrymmas i ett hus, och för detta torde kunna erhållas en tillfredsställande tomt å den å fängelseområdet väster om därvarande byggnader befintliga plats, dit styrelsen föreslagit förläggandet av det ena av de två av styrelsen ifrågasatta husen.

Såsom ovan nämnts hava kostnaderna för ett hus av den av fängvårdsstyrelsen föreslagna beskaffenheten beräknats till 277,000 kronor. Efter vad som upplysts har därvid på grund av det biträde av fångar, som kunde påräknas vid arbetets utförande, gjorts avdrag med 20 procent å den uppskattade verkliga arbetskostnaden. Vid senare gjord förfrågan hos fängvårdsstyrelsens arkitekt, huruvida med hänsyn till förändringen i konjunkturerna någon minskning i kostnaderna kunde vara att förvänta, har denne uttalat, att omförmälda belopp allt fortfarande kunde anses såsom knappt beräknat och säkerligen skulle visa sig erforderligt. Under sådana omständigheter har jag ansett mig böra utgå från, att det anslag, som bör begäras för ändamålet, bör sättas till 277,000 kronor. I statsverkspropositionen gjordes framställning om beräkning av ett anslag å allenast 240,000 kronor, vadan i nämnda summa skulle krävas en ökning av 37,000 kronor. I likhet med vad förut föreslagits synes ett belopp av 100,000 kronor böra upptagas å tilläggsstat för år 1921. Återstående 177,000 kronor torde böra begäras å 1922 års riksstat.

Byggnadsarbeten vid centralfängelset å Härlanda.

**Byggnads-
arbeten vid
central-
fängelset å
Härlanda.**

Beträffande nämnda fängelse har fängvårdsstyrelsen föreslagit dels uppförande av två byggnader, inrymmande vardera fyra bostadslägenheter, dels ock ombyggnad av ett vid fängelset varande gårdshus för utvidgning av där för närvarande inrymda två lägenheter, allt i enlighet med föreliggande ritningar och kostnadsförslag.

Nämnda två nya byggnader vore avsedda att utföras efter samma typ som de fem redan nu vid fängelset befintliga bostadshusen för vaktkonstaplar. Husen skulle sålunda byggas av sten i två våningar med två lägenheter om två rum och kök i varje våning. Såsom byggnadsplats har föreslagits mark inom det nuvarande fängelseområdet, belägen i vinkeln mellan de i norra och västra yttergränserna för nämnda område löpande Härlanda- och Kålltorpsvägarna.

Beträffande behovet av berörda båda byggnader har fängvårdsstyrelsen åberopat, att vid Härlandafängelset för närvarande funnes 22 bostäder för gifta tjänstemän av lägre grad. Den övriga gifta bevakningspersonalen, räknande 16 familjer, måste hyra bostäder i Göteborg, där den rådande bostadsnöden gjorde det svårt för tjänstemännen, vilka för lägenhet om två rum och kök ägde uppbära en hyresersättning av 500 å 600 kronor, att bereda sig nöjaktiga bostäder för rimligt pris. Från personalens sida hade fördenskull uttalats förhoppning om, att åtgärder måtte av staten vidtagas för beredande av flera bostadslägenheter vid fångelset. De åtta lägenheter, som skulle vinnas genom de nya husen, skulle åtminstone tillsvidare vara tillfyllest, då erfarenheten ådagalagt, att i en större bevakningskår alltid några önskade bo utom fångelseområdet.

Fängvårdsstyrelsen.

Kostnaderna för de nya byggnaderna hava beräknats skola komma att högst betydligt överstiga vad de förutvarande bostadshusen av liknande typ, vilka blivit uppförda år 1911, betingat. Av styrelsens biträdande arkitekt hava kostnaderna nu uppskattats till 116,000 kronor för varje byggnad.

Vad angår ovannämnda gårdshus, vore detta avsett till bostad för bevakningstjänstemän i befälsställning. Vardera av de däri befintliga två lägenheterna innehölle två rum och kök. Fängvårdsstyrelsen framhåller, att rummen voro ganska små, vilket i synnerhet gällde vindsvåningen, vilken ursprungligen icke varit ämnad till bostad, men sedermera därtill inretts. Rummen i sagda våning hade snedtak, varjämte genom sidoväggars insättande golvytorna minskats. Genom tillbyggnad av ett rum i vardera våningen skulle emellertid huset göras fullt ändamålsenligt. Kostnaden har av styrelsens biträdande arkitekt beräknats till 15,000 kronor.

Vid ovannämnda beräkning av kostnaderna för byggnadsarbetena har arkitekten utgått från, att arbetet skulle utföras med fri arbetskraft och att fångar sålunda ej skulle medverka vid arbetets utförande.

Fängvårdsstyrelsen har hemställt, att medel för de ifrågakända byggnadsarbetena om möjligt måtte få utgå å tilläggsstat för år 1921.

Fängvårdssakkunniga hava uti sitt i ärendet avgivna yttrande förklarat sig vara ense med fängvårdsstyrelsen därom, att bostadsbyggnadernas antal vid Härlanda borde ökas. Angående sättet härför hava de emellertid uttalat en från styrelsen i vissa avseenden avvikande mening; och hava de härutinnan anført följande:

Fängvårdssakkunniga.

Vid besök vid fångelset hade de sakkunniga erhållit den upplysningen, att den av styrelsen föreslagna byggnadsplatsen omfattade bland annat ett område i

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 178 häft. (Nr 211.) 2

form av en kil, som Göteborgs stad torde önska förvärva för framdragande av gata samt kloak- och andra ledningar. De sakkunniga hade vid nu nämnda förhållande ansett sig böra undersöka, huruvida annat lämpligt byggnadsområde skulle kunna erhållas. Härvid hade de fäst sig vid en plats å det fångvården redan tillhöriga området söder om de nuvarande fängelsebyggnaderna utefter Kålltorpsvägen. Två andra lämpliga platser hade iakttagits å en öster om fångelset befintlig och intill dettas område gränsande jordremsa, som dock nu tillhörde Göteborgs stad. De byggnadsplatser, som där erbjöde sig, syntes de sakkunniga vara dels den sydligaste, något högre än den omgivande marken belägna delen, dels ock den nordligaste, intill Härlandavägen och de nuvarande fyrfamiljshusen belägna delen. Av nu nämnda tre byggnadsplatser hölle de sakkunniga före, att de invid Kålltorpsvägen och i sydligaste ändan av nyssnämnda jordremsa belägna vore att föredraga så till vida, att de vore belägna mera för sig, skilda från de redan nu befintliga bostadshusen och därför bättre än den tredje platsen lämpade att bebyggas med smärre bostadshus av trä, något som enligt de sakkunnigas mening syntes vara att föredraga från trevnds- och kostnadssynpunkt. Emellertid hade de sakkunniga sedermera av fångvårdsstyrelsens biträdande arkitekt upplysts därom, att enligt verkställda borringar platsen vid Kålltorpsvägen på grund av de dåliga grundförhållandena vore synnerligen otjänlig som byggnadsplats samt att detsamma efter all sannolikhet vore fallet jämväl med den sydligaste delen av förutnämnda Göteborgs stad nu tillhöriga jordremsa. Därtill komme, fortfarande enligt arkitektens utsago, att lutningsförhållandena vore sådana, att å dessa båda platser uppförda byggnader endast med stora kostnader skulle kunna förses med nödiga kloakledningar. Vid nu upplysta förhållanden hölle de sakkunniga före, att förutnämnda invid Härlandavägen belägna område vore att föredraga som byggnadsplats för de nu föreslagna byggnaderna. Kunde denna byggnadsplats för skäligt pris vinnas, syntes de nya husen böra med användande av bland annat detta område förläggas intill de redan vid Härlandavägen befintliga fyrfamiljshusen. I sådant fall borde dessa nya hus givetvis även de uppföras av sten i en stil, i huvudsak överensstämmande med den, som de redan befintliga byggnaderna ägde.

De sakkunniga tillägga att, även om omförmälda staden tillhöriga jordremsa ej bleve byggnadsplats, i allt fall finge anses önskvärt att densamma förvärvades för fångelsets räkning med hänsyn till det tillskott med avseende å lämplig jord för fångars sysselsättande med utearbete, som därigenom skulle vinnas. Enligt de sakkunnigas mening borde hinder ej möta mot användande av fångarbetskraft vid de ifrågavarande byggnadernas utförande, varigenom kostnaderna skulle kunna väsentligt nedbringas.

Mot det av fångvårdsstyrelsen omnämnda gårdshusets omändring på av styrelsen närmare angivet sätt hade de sakkunniga intet att erinra. De sakkunniga förutsatte dock, att jämväl för detta arbetes utförande i största möjliga utsträckning användes fångarbetskraft.

*Byggnads-
styrelsen.*

Med anledning av fångvårdssakkunnigas utlåtande har yttrande inhämtats från byggnadsstyrelsen. Häri har styrelsen, sedan en arkitekt hos styrelsen besökt platsen, ansett sig böra tillstyrka fångvårdstyrelsens framställning, under förutsättning dock att de ifrågasatta två nya bygg-

naderna komme att förläggas öster om och i anslutning till de därstädes nu befintliga byggnaderna för bevakningspersonal.

Till stöd för denna sin åsikt har styrelsen anfört huvudsakligen följande:

Som platsen för de planerade bostadshusen borde stå i direkt anslutning till fängelseområdet och den av fängvårdsstyrelsen föreslagna byggnadsplatsen i vinkeln mellan Härlanda- och Källtorpsvägarna av skäl, som fängvårdssakkunniga anfört, icke längre kunde lämpligen ifrågasättas, syntes man vara hänvisad att förlägga byggnaderna antingen öster eller söder om själva fängelset. Söder eller sydost om fängelset vore emellertid grundförhållandena sådana, att kostsamma anordningar måste vidtagas, för att man därstädes skulle kunna uppföra ett stenhus i flera våningar. Därjämte låge detta område så lågt, att man för närvarande icke utan svårighet kunde därifrån bereda avlopp för spillvatten. I norra delen av den Göteborgs stad tillhöriga markremsa, som vore belägen öster om fängelseområdet, i omedelbar närhet av nuvarande bostadshus för bevakningspersonalen, vore emellertid grundförhållandena sådana och markens höjdläge sådant, att de av fängvårdsstyrelsen planerade bostadshusen lämpligen kunde dit förläggas, om staden på skäliga villkor skulle vilja för ändamålet upplåta mark. Denna plats vore den enda, som kunde ifrågasättas med av fängvårdsstyrelsen föreslaget byggnadssätt.

Beträffande frågan huruvida bostadshusen borde uppföras av sten eller trä vore styrelsens åsikt att, där tomtområdet vore så knappt att endast större hus med flera våningar och lägenheter kunde ifrågasättas, dessa, bland annat för eldsäkerhetens skull, borde uppföras av sten. Vore emellertid tomtområdet så rymligt, att med tillgodoseende av större anspråk på hygien och trevnad ett mera glest bebyggande med låga hus kunde komma till användning, ansåge styrelsen, att dessa i många fall med fördel kunde uppföras av trä, dels emedan sådana hus bleve billigare dels ock med hänsyn därtill att väl ombonade trähus vore torrare och varmare än stenhus. I förevarande fall vore emellertid det ovan av byggnadsstyrelsen angivna område, som lämpade sig för bebyggande med hänsyn till att därifrån jämförelsevis lätt kunde anordnas avlopp, ganska knappt, och torde det lämpligaste bliva att här uppföra två hus med fyra lägenheter i vardera i huvudsaklig överensstämmelse med de förut där befintliga.

Skulle emellertid behovet av ytterligare bostäder utöver de nu avsedda inom de närmaste åren nödvändiggöra uppförandet av nya lägenheter, måste, för såvitt dessa byggnader skulle förläggas inom eller intill fängelseområdet, enligt vad ovan framhållits, särskilda anstalter med hänsyn till avloppet företagas t. ex. genom anordnande av ett pumpverk. Det torde icke vara uteslutet, att Göteborgs stad, som hade stort intresse av att nya bostäder inom staden komme till stånd, skulle tillåta dragande av avloppsledning från bostadshus inom fängelseområdet till detta pumpverk. Nämda nya bostäder borde uppföras såsom envånings trähus, vilket grundförhållandena tillåte utan dyrbara anordningar, med två bostadslägenheter i varje hus. Dessa byggnader kunde då, utan att helhetsintrycket av deras arkitektoniska samverkan med nuvarande fängelsebyggnad stördes, placeras utefter fängelseområdets ytterkanter i öster och söder, varigenom dessutom åt nämnda sidor skulle vinnas en lämplig begränsning av området.

*Förnyat yt-
rande av
fångvårds-
styrelsen.*

Sedan jämväl fångvårdsstyrelsen satts i tillfälle att avgiva uttalande med anledning av fångvårdssakkunnigas utlåtande, har styrelsen anført, att anledningen till att platsen i vinkeln mellan Kålltorps- och Härlandavägarna av styrelsen föreslagits såsom lämpligaste byggnadstomt vore, att inom fångelsets område annan plats icke stode till buds. Styrelsen hyste emellertid numera förhoppning om att kunna förvärva ifrågavarande i sträckningen utmed fångelseområdets östra sida belägna markremsa och att, i händelse detta lyckades, istället få husen förlagda dit tillsammans med de övriga bevakningsbostäderna. Styrelsen hade för ändamålet med staden inlett förhandlingar, vilka syntes kunna underlättas därigenom att staden för gatureglering torde hava behov av ett område å omförmälda av styrelsen först föreslagna byggnadsplats mellan Kålltorps- och Härlandavägarna. Under nämnda förhandlingar hade utsikt öppnats för fångvården att på betryggande villkor erhålla nyttjanderätt till ej blott nyssnämnda markremsa utan ock till ett i anslutning därtill, utmed fångelseområdets södra gränslinje liggande jordstycke. Bland upplåtelsevillkoren skulle ingå, att området skulle få disponeras så länge det användes för fångvårdsändamål samt mot en avgift, som skulle fastställas efter samma grunder som avgälden för det nuvarande fångelseområdet, vilket av Göteborgs stad till kronan upplåtits mot en årlig grundlega, belöpande allenast till några kronor för tunnland. Å andra sidan skulle fångvården till staden kostnadsfritt avstå ett markområde å platsen mellan Kålltorps- och Härlandavägarna för utvidgning av förstnämnda väg enligt uppgjort stadsplaneförslag. I den mån det nya område, som sålunda skulle förvärfvas, icke krävdes till byggnadstomter, vore det synnerligen eftersträfvansvärt för utvidgning av fångelsets trädgårdsbruk.

*Departements-
chefen.*

Det synes mig vara av största betydelse, att åtgärder vidtagas för beredande av större antal bostäder för bevakningspersonalen vid centralfängelset å Härlanda. Förutom de skäl därför, som av fångvårdsstyrelsen åberopas, må, under hänvisning till vad av mig anförts beträffande de föreslagna bostadslägenheterna vid centralfängelset å Långholmen, framhållas dels den betydelse det måste äga, att ett flertal av bevakningspersonalen har sina hem i närheten av fångelset för att i händelse av behov lätt vara att tillgå, dels ock den fördel personalen själv, särskilt med hänsyn till bevakningsavlösningen nattetid, skulle hava av att icke bo för långt från fångelset.

Jag vill därför förorda, att ett antal nya bostadslägenheter anskaffas. På grund av det ekonomiska läget anser jag emellertid, att en

begränsning bör ske i det av fängvårdsstyrelsen föreslagna antalet, så att endast fyra lägenheter för närvarande må komma till utförande. Utredningen i ärendet synes giva vid handen, att dessa lägenheter lämpligen böra inrymmas i ett hus av den typ, som förut kommit till användning för bostäder åt vaktkonstaplar. Lämpligaste tomtplatsen för en dylik byggnad lär vara att finna å norra delen av det område, vars förvärvande från Göteborgs stad föreslagits. Vid den framställning om anslag för ifrågavarande byggnad, som kommer att av mig göras, har jag utgått därifrån, att de förhandlingar, som inletts med staden rörande förvärv av nämnda område, leda till resultat, varigenom jämväl större möjlighet skulle beredas för fångarnas sysselsättande utomhus.

Vad angår ifrågavarande gårdshus, synes detsamma först genom lämplig utvidgning kunna komma till full användning för det därmed avsedda ändamålet. Efter vad jag har mig bekant har under senare tid den i övre våningen belägna lägenheten på grund av dess ringa utrymme icke tagits i bruk såsom familjebostad. Jag anser mig fördenskull böra tillstyrka den av fängvårdsstyrelsen föreslagna tillbyggnaden av huset.

Vidkommande kostnaderna hava dessa för ett nytt hus av det slag fängvårdsstyrelsen förordat till uppförande beräknats till 116,000 kronor. Utgifterna för ombyggnad av gårdshuset hava uppskattats till 15,000 kronor. Vid beräkning av nämnda belopp har arkitekten utgått från att arbetet skulle utföras av fria arbetare, enär tillgång på tillräckligt antal kompetenta fångar icke kunde beräknas förefinnas och användande av fångarbetskraft i förevarande fall även av annan anledning icke borde ifrågakomma. Då det torde vara ovisst, huruvida och i vilken utsträckning fångar må kunna anlitas för arbetet, samt även i övrigt förhållandena näppeligen synas medgiva, att kostnaderna beräknas lägre än fängvårdsstyrelsen ifrågasatt, lär anslag för byggnadsarbetet böra äskas med de av styrelsen begärda belopp; och torde kunna anförtros åt fängvårdsstyrelsen att tillse, att arbetena utföras med största möjliga sparsamhet och med den användning av fångarnas arbetskraft, som prövas lämpligen kunna ske. För ifrågavarande arbeten skulle sålunda böra beräknas ett anslag å tillhoppa 131,000 kronor, vilket innebär en minskning i det i statsverkspropositionen för ändamålet beräknade beloppet med 39,000 kronor. I nämnda proposition hade ifrågasatts, att det då beräknade anslaget skulle fördelas så, att 70,000 kronor skulle uppföras å 1921 års tilläggsstat och 100,000 kronor å 1922 års riksstat. Med hänsyn till önskvärdheten av att arbetena snarast må kunna igång-

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 178 häft. (Nr 211.) 3

sättas synes en uppdelning av anslaget å nämnda båda stater fortfarande böra ske; och vill jag föreslå, att 31,000 kronor beviljas på tilläggsstat för år 1921 och 100,000 kronor på 1922 års riksstat.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för uppförande av ett bostadshus för bevakningspersonal vid vartdera av centralfängelset å Långholmen och centralfängelset å Härlanda ävensom för ombyggnad av ett vid sistnämnda fängelse befintligt gårdshus, allt i huvudsaklig överensstämmelse med i ärendet åberopade ritningar, anvisa dels på tilläggsstat för år 1921 ett reservationsanslag å tillhoppa 131,000 kronor och dels på *extra stat* för år 1922 ett reservationsanslag å tillhoppa 277,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan fann Hans Maj:t Konungen gott lämna bifall.

Vid protokollet:

Ivar Brynolf.